ދިވެހި ޅެންވެރިކަމުގެ ތެރެއިން އާޅާއާމެދު ބަހުސެއް

އާދަމް ޖާހިރު، 2019

ދިވެހި ބަހަކީ ޅެންވެރިކަމުގެ ފެރިގައި ވަރަށް މުއްސަނދި އަދަބެއް އޮތް ބަހެކެވެ. މި ބަހުގެ ޅެންވެރިކަން މިލާދީ ގަރުނުތަކުގެ ކުރިޔާގަރު ދާކަން ބޭއްދި ކޮޅެއްވައިޔަކަމަ ވިސްނޭނެއެވެ. އެތަށް ޖަމާނެއްގެ ފިލާއާއި ވަސްވާހާއި ފިކުރުތަކުން މިބަހުން ބަހައިވަރުގެތަކުގައި އޮތުމަކީ މިގެ ހެއްކެކެވެ. މިގެ އިތުރަށް މި ޅެންވެރިކަމުގައި ގޮތްތަކުން ވަނަވަރުތަކާ އުސޫލުތައް އޮތް އަދަބީވެރިކަމުގެ 7 ބާވަތެއް ޖަމާނުއްސުރެ ދިރިސްޓުކަރުމުން އަހިސްކުރެވެއެވެ. އަދި މާ ކުރަކަން "އާޅެން" ހިއާ ބާވަތެއްވެސް މިވަނީ އުފެންވުކުރެވެ. ނުވިތާކަން އެއަނގުވުރު މާކުރުން ގުޅުރާތަކުގައި ކުރުވުން ބަހުސަސަކަންކުރު ބާވަތްތަކުގައި ވިސްނޭގެން "ކުރުދި"ވެސް ވަނީ އުފެންކާކޮށްކުރެވެ. މިގޮ ތެރެއިން މި ދިއުމުގައި ވާހަކަދަކެއިލާން މި އުގެނި "އާޅެން" އާ ބަޔަކާބޮތުންވެ.

ޖަމީލުދީދީގެ "ޅެމާއި ޅެންވެރިކަން" މިޒޯތުގައި ބަޔާންކުރާބޮތުގައި ބަހެއް އަދިބަހެއްގެ ނަޖަރުގައި ބުނާ ބުނުމަކަން ދިހާ ދިއުމަކަން ހިއާ މިހާރަށް ނުވަތަ އަހާ މިހާރަށް އަސަރެއް އިހުސާސްކުރުވޭނަމަ އެއީ ޅެމެކެވެ. ބަހުގައި ޖަޒުބާތެއް އުފެއްދާނަމަ އެއީ ޅެމެވެ. މަޝްހޫރު އިނގިރޭސި ޝާއިރު ޖޯން ރަޔާންބާރުގެ ނަޖަރުގައި ބުނުމެއްގައި، ދިއުމެއްގައި އަސަރުގަދަ ގޮތެއް ހުރުވައި އެއިން ނުފޫޒެއް ފޮރުވައި އަސަރު އުފެއްދާނަމަ އެއީ ޅެމެކެވެ. ޖަރޯސްޓާވް ވަޒާ (2012) ކޮންކުރީޓާ ދިރާސާ "ޅެންވެރިކަމުން ހިއަވާކުދިންގެ ހެއާ އަރުވާޒު ދުވަހެއްޗެމަން ނުފޫޒު ފޮރުވިނަވަރު" ގައި ހާމަވުރައިވާ ގޮތުގައި އަސަރުގަދަ ހިއްސަތަކެއް، ޝާލު ތަޖުރިބާތަކާއި އިބާރާތްތަކެއް އެކުލަވާ ދިއްސަކަތުގައި އިސްހާސާގެ އަރުވާޒުގެން ނުފޫޒު ފޮރުވައެވެ. މިތަނުގައި އިބާރާތް ހިއްސު ހިއްމަތް ގޮތް ހިއައިކުރައްވެއެވެ.

ދުވާ އާޗިސްޓުބާލާމުގައިވާ، އަދި ރަގަވެރިކަމުގައި ހުރިމަތްކަރުންތެރިޔާ އަދި މަޝްހޫރު ސިފައިވާ ޝާއިރު ޖަމާލް އިބުރާހީމްކަން އެއާމަދު ފެޖުހިއަދައިހާ މޫސާރަސްޓާކަމުގައިވާ ކިރިސްޓިބާ އެމް ރަޝް (2018) ހާމަކުރާމާކަމުގައި ޅެމަކީ ޖުމުލަތައް ނުނުވެ. އަދި ވާހަކައެއްވެސް ނުނުވެ. އަދި އެއީ ރިވާއެއް، ބަސްދިނުމެއްވެސް ނުނުވެ. އެހެންއެކަމަކު އެއީ ތަފުސީލުކުރެވޭނެކެވެ. އެތަފުސީލުތަކުން މިހެއްގެ ފިކުރު، ނުވަތަ ވިސްނުން ހަރަކާތްތެރިކުރާ ތިރުމުކެވެ. އީޖާދުކެވެ.

ލޯރިސްގެ އަދަބީ ރައިދުކަން ބޮޑުތަކުގައި ޅެމަކީ އުފައްދުމުކެވެ. އެއީ ތަފުސީލު ކުރެވޭނެކެވެ. އެއީ ފަސްވަރާއި ފަސްވަރާއި އަސަރާއި ޖަޒުބާތާއި ހިޔާލު އާކައި މާނަވީ ވިސްދަކާއި ޤުދުރަތީ ނުފޫޒުގެ ހިޔާލަށްވާ ގޮތުވެ. އެ ޓިރުމުގެ ހިރައި އަހައި ހަމަ ހަމަ ކޮންމެ މިހަކަށް އަސަރުގެ ކުރުވާ ޓިރުމެކެވެ. ލޯރިކީގެ އަދަބީ ބޮޑުމުގައި ފޮއްޓި އަޔާ "ޖޮއީއި" އެވެ. މާނައަކީ "އަހަރުގެ އުފެއްދި" އެވެ.

މާރކްހަރިފް އާނާގެ ދިރާސާއެއްގައި (2013) ހާމަކުރާމާކަމުގައި ޅެމަކީ ތިބާ ގެން ހިއާނެވެ. ގެން ތިބާ ދެކޭނެވެ. އެކަމުން ތިބާއަށް ފިބޭނީ ފިލާވަޅެކެވެ. ފިބާ ކޮންމެ ފިލާވަޅަކީ ގެއްލުކަމުގައި ނޫނީ ނުވާނެވެ. އުފެއްދުންތެރި ފިކުރުތަކުން ގެންސްދީނީ ޢިބުރަތާއި ފިލާވަޅެވެ.

ޅެމުގެ ތަޢާރަފުކުރުން:

ޅެމަކީ ދިވެހި ޅެންވެރިކަމުގެ ބާވަތެކެވެ. ވަޒަންބަހުރުވަލާގެ ބާވަތެކެވެ. ޅެމަކީ އާންމު ބަހުރުވައާއިވެސް ނަފުރަތް ތިލަކާ މާނައެއް ހިމެނޭގޮތަށް ބޮޑުދިނުމާއި ސިފަކުރުން ހިމެނި ތަނަވަސް ހާލަތު ހިމަނައިގެން ލިޔުމައިވާ ބަހުގެ އީޖާދުކެވެ. މިގޮތުން އެކުލަވައިލާ ޅެމުގައި؛

- އިބާރާތް ކުރުވާންވާން
- ބަހެއް ބޭނުންކޮށްކަމުގައި ޖުމުލަ ތަޅޮމުދުވެސް ހުރި
- ބޮޑުދިނުން ތަޖުރިބާވާން

- ބަސްއަހައުމުގެ ނުހުންނާނެ
- ކިޔެވުމުގައި ވަޒަންވެރި ގޮތެއްހުރުމީ މުހިންމުކަމެއް
- ކިޔެވުން ކިޔާ ވަޒަނެއް ނެތަސް ކަމުދާން
- އަސަރެއް ޤާއިމުވާންވާން
- މީހުކަލެއް ހުންނަންވާން
- ކިޔާމީހުންގެ ހިތްތަކަށް ރިއްޗެއް އުފެދޭހެން ހިތްހަމަޖެހުމެއް ޖެހޭޖާގައެއް ދިނުމަށްފަރުވާތެރިވާން
- ތަށްޖަހާފައެއް ހިފެހެއްޓޭނެ
- ޖުމުލަތަކުގައި ހުރިހާ އަކުރުތަކެއް ތަޅު ދިގުކޮށްފައިވުން ނުޖެހޭ
- ކާފިޔާ ބަހުގެ ތަރުތީބު ނުބަދަލު ނުވާން
- ފޮނިވަމުގެ އެދެބުއް ކުރިމަތިން ބޮޑުގެއް ނުވާން
- އިބާރާތް ހިނގުމަށާނުވާން
- ރިވާލުގައި އާކަލުގެ ހިސާބުގެ މުހިންމު

މިހާތަނަށް ހަދައިފައި ހުރި އާދެވުމުގައި، އަދި އާދެވާލެއް ވޭރަކަންކަށިފައިވާ ލިޔުންތަކުގައި މި ނޫން ހޮޅިސް ސަރުޖެހޭ ނުވޭ. ނަމަވެސް ގިނައިން ހަދައިފައި ހުރި އާދެއްތަކަށް މައްސަލަގެ މަތެއް ވަކި ދިމާއަށްނޫން އުފެންވުފައިހުރި ގެންތައްކަމުގައި ފުރަގަސްކޮށްލެވޭ. މިގޮތުން ގިނައިން ފެންނަނީ؛

- އިސްތިއާ
- ޚުދުރަތީ ފެނުނުވެރި
- ކަލެއްގެ ކަނބަޑުވުމެއް
- އީޖާދީވުން
- އަދި ފަތްސަފާވެރިކަމުގެ ބާވަތްތަކެވެ.

އާދެއްގެ ނަމޫނާ:

އާދަމް ޖާހިދު 2013

މާ އަހަރެންގެ ދޭހިތާ އަލިކަރި އިރާއެވެ.

ލިއާ އިރުގެ ބޮޑުންތޮރިކަން އިންތިޒާރެވެ.

ނަމަވެސް ބަލައިފާން ނުކެރެއްޔެވެ.

މި ލޯ ފުރި ކަނޑުވާނޫއެވެ.

މާ ދޭހިތާ ދެ އެއްޗެއްގެ ވަރަށްގެން އެނބުރޭ އަލިފާނުގެ ހަނދާނެއެވެ.

ލިބޭއިރުސް الله ފުރުއް މަހުލޫޤާތެވެ.

ލިބޭ ނުލިބުނަ ހަނދުގައި އަލިކަން ނުނިވެއެވެ.

ތަރިތަކުގައި ބޯޅުގެންވަސް ނުލިވެއެވެ.

އަހުރެނީވީ ކަށް އަނދިރީގައެވެ.

މާ މި ދޭހިތާއާ ދުރުގައިލިއާސް ދޭހިތާގެ ބައިވެރިއާއެވެ.

ލިބޭއަރު މި ނިކަމުގެ އިންސާނުން ބޮޑުވެއް ނުވެއެވެ.

އޭނާސް މި ނިކަމުގެ ހަނދުތައް މުހިންމުވެއެވެ.

އޭނި ލިބޭ ފުރުއް މަހަނދުތައް ފުރިހަމަކަން ކަރަމަތެވެ.

ލިބާދީ ސަމާޖުކަތެވެ.

މާ އިރާއެވެ.

ވަރަށް ސަލާމްވެ.

އާދެވާލު ކުރެވޭ ބަހުސަށް ވިސްނައިލަމާ:

އަޑުދިނު މުހައިދު (ބަހުރުގައި) ހަމަކަން ތަފުސީލު އާދެއްގައި އާދެވުގެ ހިއްސާ އަދަބީއުސޫލުގައި ދެނޑިވަޅުގެ ބާވަތްތަކެވެ. މުހައިދު އިބާރަތް ވަރުގަދަކޮށްފައެވެ. "އަދަބީނޯގެ އިލުގެ ގޮތާ ހިތްވާ ބާވަތްއެގެ

ގޮތުން، ޢަރަބިންގެ ތެރޭގައި މިޒާތުގައި އުފެދުނީ އެވެ. އެއާއެކު ނުބުރުން ފާގުކާރު ފާޚުރުވުނުވެ. ބަޔަށް ފަޚާރުބޮޑުކަމުން އެއަރ ޓީ ނަމަކީ، "ޤަޞީދަތުލް ނަޘްރު" (قصيدة نثر) އެވެ. އެއީ، އާދެ އަށްމުގެ ހެދި ބާރުގައި ވުޝް، ގޮތުން ނޫން ކަމަށް ބަޔަށް ފަޚާރުބޮޑުކަމުން ބޮޑުފަރި ވީ އެވެ. ބަޔަށް ފަޚާރުބޮޑުކަމުން ބޮޑުފަރިވުމަށް، އެއީ، ޝިޢުރުކަމުގެ އަސާސް ހުރި، ނަޘްރުގެ ތެރޭގައި ހިމެނޭ ޒީނަތުގެ ބާވަތެއް ކަމަށެވެ." މުޙައްމަދު ހަމަކުރެވިފައިވާ ތަފާސީލު ދައުރުގެ ފަހުގެ ދުވަސްވަރު މިހެން ޢަރަބި އިލްމުވެރި އަދަބީ ދާއިރާގެ ތެރޭގައި ފެނިއެވެ. މިގޮތުގައިން ޤަޞީދަތުލް ނަޘްރު ގޮތުގެ ބާވަތްތަކުގެ ނަމުގައި މިހެން އެކުލަވާލުމުގެ ކުރީ ދުވަސްވަރު ޓެކްނިކަލް ދާއިރާގައި ދާއިރާ ބާވަތްތަކުގެ ނަމުގައިއެވެ. ދަށު ޝަރުޢީ ދޫކޮށްލި ﷲ އެކަމުގެ ފަރާތުން ސާޅީސް، ޙަދީޘް ފިޔަވައި ޝިޢުރުވެރިޔާ ބަޔަކު ހިނގާފައި ހުރި މިހެން ބާވަތްތަކުގައި ނިސްބަތްވެއެވެ.

ޢަރަބި ޝިޢުރުވެރިޔާ ޙައްސާން ބިން ޘާބިތުގެ މި ހާލަތުގައި އާޔަތުގެ ފާއިދާ ހުރި ހިފާލެވެ. ޢަރަބިންގެ އާޔަތުގެ ބާވަތްތައް އެއްބަސްވެވުނު ތަފާސީލުތަކުން މި މަސައްކަތުގެ ޤުރުބާނީވެވުނު ގޮތުން ފާހަގަކުރެވެއެވެ. މިގޮތުން ފާހަގަކުރެވިފައިވާ "ގޮތުގެ ތެރެއަށް އަދަބު އުފެއްދި ބާވަތެއް، ޢިލްމުވެރިންގެ ތެރޭގައި ފަސް ޢަރަބިންގެ ތެރޭގައި ހުރި އެކަމަށް ކަމަށް ފުރަތަމަ ތަފާސީލު އެއްކޮޅަށް، މާތް ﷲ ރުޅިއެރުވުމުން ގެއްލި ޙައްސާން ބިން ޘާބިތު (حسان بن ثابت) ގެ ބަސްފުޅުގެ ވާހަކައެވެ. އެކަމަށްގޮސް އަ ބަސްފުޅު ފާއިދާ، އެކަމަށްގޮސްގެ ތަރުޖަމާ ދަރިކަލުން، ޢަބްދުއްރަޙްމާން (عبد الرحمن) ފާއިދާ ބަސްފުޅުގައިވާ ވާހަކައެވެ. އެއްދުވަހަކު، އަ ދަރިކަލުންގެ އަތްޕުޅަށް ނުވަތަ ޙިމާޔަތްދެވިކަމަށް ކަލަސްދަރުބާތް ކަނޑައެޅިއެވެ. ދަރި ޅަކުދިކަމުގައިވުން ބޮޑުފުޅުގެ ތަރުޖަމާ ވަޒީފާގެ އަދަބީ ހަރަކާތްތައް ދެންނެވި އެވެ. "لَسَعَنِي طَائِرٌ كَأَنَّهُ مُلْتَفٌّ فِي بُرْدَي حِبَرَةٍ" މާނައަކީ، "ކުނބުރުގެ ގަރުން ލޯބިވެރި ކަނޑަޅައިފި އެވެ. އޭގައި ރަމްޒުގެ (ރޯމަނުޓިކު) ދު ބުރުދާ ކޮޅައިފައިވާ ފަދައެވެ." ދަރިކަލުން މިހެން ދެންނެވުމުން ޙައްސާން ބިން ޘާބިތު ފާއިދާކަމަށް ބައްޕާ މަޝްވަރާކުރަމުންދިޔައީ ފަހެވެ. "يَا بُنَيَّ قُلْتَ الشِّعْرَ وَرَبِّ الْكَعْبَةِ" މާނައަކީ، "ދަރިފުޅު ދަރިކަލުންނަށެވެ! ގުދުފުރި ޝިޢުރަށްވުރެ ގަދަވެވޭ ފާއިދާވުމެވެ. ދަރިކަލުން ތިޔަ ފާއިދާ ގޮތެވެ."

މުއިދު މިހެން ޙިޔާއްވަމުގައިވިސްނަމުގެ ހަމަނާރި ދަރިޒުވާން ދައްކާފައި ބަރިވެގެންވުމުގައިވިޔަސް މި ކަމަށް ބާވަތްތަކުގެ ގަވާއިދުތަކާވެފައިވެއެވެ. އަދި ގޮތް ހިނގޭ ފާއިތު ނުވާވަރަށް ބޮޑުކޮށް ކޮޅައިގަތީއެވެ.

ހަމައެކަނި ފެންނަނީ ފަށަށް ޝިޢުރުވެރިކަމުގައި "އާޒާދު" ހާލަތު ބާވަތްތަކުގައި މި ވޭނާއިގެ ސަމާސާއެވެ. އަދިގެންދާ ވާހަކަތަކުގެ ރާއްޖެތަކުގައި ވެސް ބާވަތް މިގޮތުގެ އަދަބީ ހާދިސާއެވެ. އެހެންނަމަވެސް މިއީ އަދަބީ ހާތަރުޝިރީން ފޯކަސް ކުރެވެންދާ ޝިޢުރުގެ ބާވަތްތަކުގައިވާ ކަމަށް ބާވަތެއް ގޮތް ހިނގޭ ބަހުރުގައި އަ ނަމުން ހިނގުން ބާވަތެއްކަމަށް އެތަކެއް މުސްކުޅި ރޭވުމުގެ ރީތި ހަމަ ބާވަތްތަކުގެ ފާއިތުވެދިޔަ ގޮތުން ކުރި އެކަމަށް ފަސޭހައެވެ. އެހެނީ ގޮތަކީ އޭގެ މަނާގެ ހޮދަށްދެވޭ ނަމުގައި ހުރި ގަވާއިދު ނެތިގެ ގޮތުގައިވެއެވެ. ދަރުމަވަންތަ ޝިޢުރުވެރިކަމުގެ ފަރާތުން ނަމަވެސް ބާވަތެއް ޝިޢުރު ދެވަނަ "ވިޔަށްބަހަރު"އެވެ. މާނައަކީ ވިޔަނަށް ހިތި ގޮތް އެދުނިޔެއްވާ އުޅެއްދުވަސްތަކުގެ ކަމުގެ އަދަބެވެ. އެހެންނަމަވެސް އާޒާދުގައި ވިޔަނައް ނުވެވެ.

ދިވެހި ޝިޢުރުވެރިކަމަށް އަދަބީ ޖާދުބުން މާނަވީ ބަޔާނާއެކުއެވެ. ހަ ފަރާތުން ބަސްތަކެއް ދައުރު ގަދަފަދަ މުސާޚަރާތްތަކުގެ ވަރަށް ފަރުވާތެރިކަމާއި ހަމަ ކަލަކި ބަސްކުޅިކުރުން ބާރު ކަމާއިވެއެވެ. އަވަހާ، ފަރިހި، ރަނގަޅު، ވަލު، ގެން، ބަނދަރު ހިމެނޭއިރު ދުރާއި ހަމަ ހާމަކުރި ބާވަތްތަކުގައި ދަނަ، އިލްމު، ފަލްސަފާ، ޤާނޫނު، އިޝްތިހާރު، ބައްލަވަ، ސިޔާސީ، ރިވެތި ބާވަތްތަކާއި ހިމެނެއެވެ. އަދި ރުޅިއައުން ނަފްރަތާއި ދިމާކުރުމާއި ފުރައްސާރަކުރުމާއި އިރުޝާދުދިނުމާއި އިޝްތިރާކުވުމާއި ރައްޓެހިކަމާއި ޖާއްސައިދިނުމާއި މަލާމާތްކުރުމާއި ކޮންމެ ބާވަތެއް އެކަމަށް ބާވަތަށް ހިމެނެއެވެ. މިހާރަކީ ތަޖުރިބާކަށް ހިމެނޭ މި ދިވެހި އަދަބު ޝިޢުރުވެރިކަމުގެ ގޮތެއްގައި "އާޒާދު" ފަދަ ބާވަތް ހިމެނުމަށް މަސައްކަތް ކުރެވޭނެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް އާޒާދުގެ ގޮތުގެ ރަހަ ސަމާ އެކުލެވެއެވެ.

އަދަބީ ހާތަރު ހިޔާލު އުފައްދައިދޭ އެއްޗެއް ދަރިއަށްވުރެ ކަންތައްތަކުގެ ބަލަން ނޫނެވެ. އޭގެ މަގުސަދަކީ އިޙްސާސާއި ޝުޢޫރުތައް ސަމާލުކަމާއި ނިއްކުރެވޭނެ ހަމަނާރިދެވެ. އެހެންނަމަވެސް އޭގެ މަގުސަދު ހާމަކުރުމަކީ ކަމުގެ ފުރުޞަތެކެވެ. (ނިމުނީ)